

Публикация на "Еквилибриум": Дейвид Бисет

"Еквилибриум" е организация с нестопанска цел
Фирмено дело № 826/2004 Русе

Любознателни, интелигентни, закачливи,
делфините водят мореплавателите към сигурни води
Училищата продължават да разпространяват и днес идеализирана
версия на българското семейство, но кого заблуждават?

Провокиране на напомпаните мускули – момичетата в България стават все по-силни

Българските "застрахователи", принадлежали към различни престъпни групировки от началото на 90-те години, са обезсилени, но неандерталските "борци", наемните големи мускули са все така влиятелни и вездесъщи. Те са популярен обект на подражание, а като обществена група представляват силно демонстративен клан сред заможните в градското общество. Техните издънки се перчат из коридорите на елитните училища и разполагат с много пари. Слизайки от скъпи чуждестранни возила (обикновено смолисто черни или тъмночервени) в 8.15, те влизат в училище, с мобилен телефон, залепен на ухото, решени да въведат такава нова мода, че да сложат в малкото си джобче който и да е американски поп идол. Те често се държат надменно със своите съученици и учители. Средностатистическият учител няма нито умението, нито куража да обуздава наглостта им. Какво могат да направят директорите в училище? Да ги заплашат с изключване?

Тези деца са представители на една ясно очертана ученическа субкултура, с изразено желание за експериментиране с чувството за обществено превъзходство, произтичащо от техните родители. Те предприемат този експеримент в "най-добрите" училища в богатите квартали и като черно-бяла графика онагледяват крехкостта на двуслойната образователна система, в която делът, обслужващ богатите, е частично приватизиран по силата на отдавна установена система на обществени предразсъдъци. Плащайки допълнително, богатите родители купуват по-пълнен образователен пакет за децата си, а това е истинска дойна крава за влиятелните котерии педагози.

Клиентелизмът от десетилетия е проникнал в образованието, подкрепян от погрешната представа за взаимовръзка между интелигентност и обществено положение. Използването на хиляди допълнителни учебници в елитните училища, подпомагани от частни уроци, се обяснява с "особената" интелигентност на учениците в тяхната водосборна зона. Не е нужно да се казва, че тези деца са

изключително надарени, понеже са от "най-добрите" семейства. Децата от най-лошите семейства по дефиниция не подлежат на обучение.

Безпardonното поведение на богатите деца представлява потенциална заплаха за учител, свикнал да има пълен контрол. Накъде отива светът, щом потомците на "най-добрите" семейства създават модела на значително отклонение от нормите на поведение сред учениците? Слабостта и непригодността на структурите, които обслужват прослойката на "най-добрите" семейства, вече се забелязват твърде ясно, щом като тази група е завладяна от невъзпитаното чудовище на Франкенщайн, създадено от неколцина сред горните ешелони на българското общество.

Харалан Александров, социален антрополог, обяснява, че "борците" са продукт на оскопяващия "култ към физическа сила и насилие", владеел спортните училища, където те са учили и откъдето са се появили "с чувство за малоценност и липса на основни социални умения, почти несъзнаващи нищетата, от която са страдали и силно лишени от усещане за морал." Те са естественният избор за кашиците на престъпните групи, появили се в началото на 90-те години.

Това е преди едно десетилетие. Днес значителна част от тази група е доста заможна и с влияние в обществото. Дали техните комплекси и неосъзнато чувство на яд са се изпарили, като че ли издухани от климатиците на луксозните им автомобили? Защо всъщност е нужно на някого да трупа мускули по тялото си, докато достигне до размерите на водача на стадо намибийски орангутани, за да е доволен от себе си? Получава ли се?

Разбира се, в повечето страни имат своите яки момчета и борчета. За българското общество, обаче, е характерно, че този мъжки образ е вездесъщ, заедно с присъствието на мъже в униформи навсякъде. Сякаш българското общество няма механизъм, позволяващ сублимирането на тестостероновия импулс. Това би могло да бъде просто забавно, ако не беше фактът, че широкоразпространената и явна почит към мачовското поведение отива отвъд мъжкото перчене, типично за латино-културите. В латино-страните често се среща ухажорство и галантни маниери, насочени към нежния пол. Един заклет феминист може би намира това за покровителствено, но в най-

общия случай то е с добри намерения и се корени в една система на кавалерство.

В България почитта към мачовството като че ли е злополучен симптом на трудния социален преход, който засяга моделите на родителската роля и допринася за обстоятелства, водещи до насилието над жени и деца. Един параграф под заглавието "Сексуално насилие" в пътеводителя "Rough Guide to Bulgaria" заплашително предупреждава пътешествениците, че могат да се очакват най-лоши "сексуални крайности" от "младите, арогантни новобогаташи". Новопридобитото богатство и случайността вадят на показ отблъскващи проблеми, свързани с половете, които по-рано бяха потулявани или възпирани.

Из българските училища отеква ехото на националистическо патриотарство, а изразяването на песимизъм представлява другата страна на монетата на българското национално самосъзнание. Хората от старото поколение по рефлекс използват фразата "българска работа" в отговор на милионите злощастия в живота. Това произлиза от "начина на мислене" - определен от проф. Тома Томов, "който се изразява в твърдението, че българите са култура, различна от всички останали по света; място с особена съдба, управлявано от хора с особени качества". България е "територия, където всякакви начинания, които са сравнително надеждно изпробвани на други места, придобиват непривлекателни пропорции". Идеите придобиват озадачаващо "особено значение" в България, "когато се прилагат от българи".

Тълкуването на Томов звучи като харта на обществения саботьор - тенденция към преднамерено затрудняване на процеса на модернизация и разрешаване на проблемите, като в същото време препятствията загадъчно се приписват на съдбата. Това подпомага запазването на клиентелистката мрежа - познати кръгове, клъстери от познати, аморфни клики систематично подкопават дейността на онези, които не се числят към тях и пречат на социалното развитие, за да запазят своето положение на привилегированост и просперитет спрямо останалата част от населението. Този процес затруднява организационното развитие, разбива ефективността и производителността на работното място.

Много младежи страдат от чувството на изолираност, което произтича от пречките пред показването на различни техни достойнства на мястото, където работят или се опитват да се приобщат. Налага им се да понесат фрагментирането на мъжките общности на враждебни една на друга групи. Постоянно се чувстват несигурни, поради което нямат и напълно оформено усещане за собствената си мъжественост. Пресиленото мачовство започва да има смисъл. Трябва да си безпощаден, за да грабнеш своето парче от баницата, която включва жени, имоти и, разбира се, образование за децата ти.

Естествено, възможно е аморалният клиентелизъм да се съпостави с несемействената аморалност на индивидуализма в обществото на свободни пазарни отношения в най-необузданата му форма "времето е пари". Точно този Новоортодоксален корпоративизъм/консуматорство в момента се сблъсква с по-традиционните структури и изважда българските сексуални и социални отношения извън строя. За мнозина материалните възможности са дяволски непостижими или изискват нездравословни компромиси.

Мъжете могат да се отпуснат и да са галантни тогава, когато са доволни от състоянието на света и имат възможността и усещането за отмора, която им позволява да градят маниерите си. Но, изглежда, за много от мъжете в България е валидна бруталната философия "човек за човека е вълк".

Моето изследване установява, че най-общо юношите в България формират по-силна привързаност и по-голяма зависимост извън семейните модели в сравнение с връстниците си в Съединените щати и Великобритания, предпазвани от по-силния си индивидуализъм и здравословен цинизъм по отношение на поп-културата. Едно скорошно проучване сред тийнейджъри в Америка разкрива, че те в момента приемат мама, тате, каките и батковците в семейството като въздействащи модели за собствена роля. За съжаление, много от децата в България сякаш са необосновано отдадени на поп-културата.

Смятам, че това до голяма степен е свързано с напрежението, което се усеща у дома поради бързите социални и икономически промени, ставащи в момента в България. Освен това, националистическото патриотарство в държавното образование като че ли дава подсладена версия на "типичния български бит" и старомодни образи на родителите, бабите, дядовците и традиционните отношения между

половете. В сравнение с тях очевидно дръzkото откъсване на иконите на западната поп-култура е опияняващо и обсебващо. Моя близка от учителските среди отбеляза наскоро, че момичетата, които най-вероятно носят презервативи в несесерите си, са "покровителствани" и с тях "се отнасят като с деца", когато са в училище. Грубостта ѝ ме подразни, но при всички положения схванах посланието.

Александров и Томов авторитетно посочват трудностите, свързани с ерозията на патриархата в семейството и в обществото и съответно еволюцията на взаимоотношенията между половете и поколенията.

Тийнейджърите, които по природа са бунтари, се объркват от действията на своите родители, баби и дядовци, насочени предимно към оцеляване при новите изисквания на работа и при появилата се заплахата за "неприкосновеността" на семейните структури и взаимоотношения сред роднините. Това объркване допълнително се усложнява от възпитателната догма по отношение на ролите на родителите и на половете.

Едно скорошно изследване разкрива развитие на очакванията, свързани с ролята на съпруг и баща. В много случаи жени, които са обществено активни и имат успешна кариера, описват родителите си като докачливи, объркани и несигурни, с последваща склонност към словесна агресия и мелодраматично предявяване на техните "права" като глава на семейството. В някои случаи има и физическа заплахата. Напрежението между родителите в семейството често се свързва с представата, че жените имат както обществено, така и икономическо превъзходство. Макар че работните места, заемани от жени, девалвираха през 80-те години (и най-общо жените все още са чувствителни на тема дискриминация при назначаването на работа), истинска дискриминация при наемането на работа непосредствено след падането на комунизма се наблюдава в мъжката област на производство и селско стопанство. В резултат на това не е необичайно жени на възраст 30-45 години да имат значителен принос към изкарването на хляба в българските семейства.

Дори и при тийнейджърите мъжкото мачовство е "заstrasшено". Забелязвам, че тийнейджърите стават уязвими по отношение на своя пол както поради изключителния контраст между традиционния образ на пола и "силните момичета", така и поради присъщата двойственост на този вид поп феминизъм.

Докато отклоненията от приетото поведение в клас продължават да бъдат все още явление на мъжкия пол, то съществува и нарастваща заплашителна тенденция сред учениците, свързана с усещането за силата на момчетата. Начинът, по който тя се проявява, разкрива двойкия ѝ характер:

- поведение, характеризирано като "момчешко"
- сексуално провокативно облекло (съвсем определено **не** момчешко)
- Използване на негативни мъжки стереотипи с цел провокиране на момчетата (едва ли са женски)

Американският академик Рейчъл Симънс обяснява, че силните момчета са цената, плащана заради контраста между очертаващия се тийнейджърски "феминизъм" и пасивната, възпитателска роля, очаквана от обществото. Силните момчета всъщност нямат сила, тъй като тя оказва натиск върху мрежата от взаимоотношения, които момчетата ценят и от които зависят. В България, със силно идеализираните тук версии на женственост и майчинство, има огромна разлика между обществения идеал и силните момчета, която вероятно допринася за по-голямата им привлекателност в очите на подрастващите. Тя дава на ролята на силните момчета много по-ефективно средство за получаване на внимание - очевидното ласкателство на съучениците. А то в крайна сметка води единствено до отчуждаване на мнозинството.

Според Симънс, обществото по традиция отказва да предостави на младите жени достъп до открит конфликт. Те се възпитават в обществени умения да бъдат преди всичко "мили". Силните момчета демонстрират агресивно позиране ("стойки"), но към кого или какво е насочено то? Циничният отговор е - към образа в огледалото. Това е отговорът, до който връстниците на силните момчета като че ли достигат и в крайна сметка престават да се впечатляват от поведението им.

При интервютата момчетата изразяват двойствено отношение и объркване спрямо преобладаващия образ на съвременната феминистична жена, който американският комунист Джим Коен графично описва като външен вид "на проститутка" и поведение "на моряк". Но около 17% от интервюираните момчета наистина ценят

този образ и усърдно го копират **почти до маниакалност**. Те са жертвали приятелствата с по-слабите, одобрявани от обществото връстници, и са се захванали с размотаване в силно увлечени в разговор групички от по две или три, за да могат да играят роля, която служи за социална изолация на групичките им.

Американският клиничен психолог Ейми Тоблийб посочва, че "ако един младеж има емоционална/психическа сигурност, както и отворени линии за комуникация с родителите си, действителното влияние (на външните модели на роли) е минимално". При разкриване на факторите на социалния преход, които нарушават емоционалната/психическата сигурност на поколението на родителите, Харалан Александров представя ситуация, в която подрастващите в България са **изключително уязвими**.

Най-неизменният пакет информация по въпросите на половете, който може да се получи от общността на възрастните, е онази захаросана версия, представяна от училището, която е в явно противоречие с онова, което виждат във Великобритания и САЩ. Училището не възпитава българските младежи. То служи за възбуждане на юношеския апетит за наивно експериментиране. Задава се криза, при която западното движение на пънкарите ще изглежда симпатично и привлекателно.